

STAT, KAPITALAKKUMULATION OG SOCIALE BEVÆGELSER

*Elmer Altvater, Jürgen Hoffmann, Willi Semmler og
Wolfgang Schöllner**

I. INDLEDNING.

I Forbundsrepublikken har det været og er det selv under den nuværende krise nødvendigt at forklare det faktum, at den borgerlige stat mere opfattes som en institution, der forvalter »alles almene interesse« i almenhedens tjeneste, end den opfattes som klassestat. For ikke at sidde fast i overfladiske manipulationstelser - som f.eks. at de herskende udbreder ideologier ved hjælp af massemedierne - har det været nødvendigt at aflede den borgerlige klassestats fremtrædelsesform, en stat hvis klassekarakter ikke lader sig afgøre på samfundets overflade, og på den måde begrunde *muligheden for en falsk statsforståelse*. Den fordrejethed, som det borgerlige samfunds struktur fremstår i på overfladen, blev derfor til udgangspunkt for bestemmelsen af staten som specifik samfundsmæssig indretning.

Ganske vist kan man på denne måde fremstille og dermed også kritisere statens modsigelsesfyldte karakter i det borgerlige samfund som klassestat *og* som forvalter af det »illusorisk fælles«, men *formanalysen* støder meget hurtigt på grænser, når det drejer sig om at undersøge »staten i aktion«. For her må netop de kategorier, der blev udviklet i statens formanalyse, føres tilbage til det borgerlige samfunds reproduktionsproces, og det vil sige: det er nødvendigt at påvise *sammenhængen* mellem *statens indre udvikling* på det borgerlige samfunds grundlag, og *den ydre*

* *Følgende artikel er et oplæg på et seminar afholdt af Istituto per lo Studio della Società Contemporanea i marts 1975 i Firenze.*

interventionisme, med hvilken staten forholder sig til samfundet. Dette forhold, der her kun kort er ridset op, er tyngdepunktet i den videnskabelige analyse af klassestatens intervention.

Analysen af den borgerlige stat må begribe de samfundsresulterede konstitutionsbetingelser for den politiske sfære, såvel som dens nødvendighed som afsondret indretning i det borgerlige samfund, og den må begribe muligheden og grænserne for den politiske sfæres indgreb i den samfundsmæssige reproduktionsproces ud fra denne reproduktionsproces struktur og udviklingslove. Det drejer sig om at klarlægge såvel *nødvendigheden af politikken og økonomiens, samfundets og statens, falden fra hinanden, som den indre sammenhæng i kapitalismen mellem økonomi og politik og mellem samfund og stat, en sammenhæng der formidles gennem ydre interventioner.*

Spørgsmålet der stilles er altså »hvorfor det borgerlige samfund, hvis reproduktionsproces reguleres i den tilsyneladende tingslige (økonomiske) værdiløvsformidling, behøver et ydre forhold mellem politik og økonomi«, og hvorfor det ydre forhold mellem politik og økonomi ikke indeholder politikken og økonomiens gensidige selvstændiggørelse. Kun når dette spørgsmål bliver besvaret er det muligt at undgå forkortelser ved behandlingen af forholdet mellem økonomi og politik, mellem økonomiske love og politisk magt - forkortelser der også spiller en rolle i den marxistiske og i den kritiske statsteori.

Før denne tanke kan følges videre, skal der ved hjælp af nogle eksempler henvises til den specifikke statsopfattelses specifikke betydning. I denne sammenhæng vil vi ikke så meget gå ind på den politiske sfæres konstitution som yderlig i forhold til økonomien, men mere på den politiske betydning som økonomiens og politikken gensidige selvstændiggørelse har i den Hilferding'ske statsopfattelse og i teorien om den statsmonopolistiske kapitalisme.

2. Magtteorier og socialdemokratiske statsillusioner

Antagelsen om den politiske sfæres selvstændiggørelse over for økonomien leder umiddelbart over i en opfattelse af reguleringen af den samfundsmæssige reproduktionsproces ved hjælp af passende politisk magtudfoldelse. En sådan opfattelse har en af sine historiske rødder i revisionismen i det tyske socialdemokrati i slutningen af forrige århundrede. Revisionismens tankeretning fremtræder særligt tydeligt i følgende citat af Edvard Bernstein: »Der eksisterer ikke nogen økonomisk naturlov, der foreskriver hvor meget der skal tilfalde i tribut til samfundets producerende, og hvor meget der skal tilfalde besiddelsen. Fordelingen af samfundets rigdom har til alle tider været et spørgsmål

om magt og organisation«. Det kapitalistiske samfunds økonomiske love, som Marx undersøgte for at begribe deres bevægelse og historiske tendens, udslettes med henvisning til magtkategorien. Idet politikken synes koblet løs fra økonomiens tvang, vinder den en selvstændighed over for den værdilovsregulerede økonomi. Magten bliver ikke længere forstået som bundet til produktionsmådens lovmæssigheder og således også begrænset, men derimod som en kategori, i hvilken de økonomiske love opløser sig. For den politiske strategi betyder denne opfattelse, at der ved hjælp af en passende magtudfoldelse fra arbejderklassen og dens organisationer kan gennemføres en væsentlig forbedring af arbejderskæbnen allerede inden for de kapitalistiske forhold. Reaktionen fra kapitalen som samfundets subjekt kan ikke mere reflekteres, eller den er ligeledes bragt på magtens kategori. På denne måde bliver den marxistiske kapitalismeanalyse revolutionsteoretiske indhold amputeret. Thi når kapitalismens lovmæssigheder slet ikke mere findes, eller når grænser af en eller anden art kan overvindes gennem en modsvarende magtudfoldelse, så er det ikke længere nødvendigt at skaffe kapitalismen af vejen for at overvinde de grænser for en forbedring af den samfundsmæssige situation, som produktionsmådens lovmæssigheder pålægger arbejderne som klasse. Således fremtræder muligheden for »den gradvise voksen ind i socialismen« som reel. Vi ser at reformismen i arbejderbevægelsen finder sit teoretiske sidestykke i opfattelsen af den politiske sfæres selvstændighed over for den økonomiske.

Også Hilferding trækker lignende konsekvenser.

I »Finanskapitalen« skriver han, at i denne - finanskapitalen - opløses kapitalens særlige karakter. »Kapitalen fremstår som en sammenhængende magt, som suverænt behersker samfundets livsproces«. Selv om hans udsagn på grund af metodiske selvmodsigelser ikke hænger sammen, så lader disse grundantagelser sig uden brud indføje i hans teoretiske konstruktion. Han ser allerede ved behandlingen af pengene ikke det specifikke ved pengeformen, idet han kun kan begribe pengene som teknisk cirkulationsinstrument. Han kan dermed ikke forstå den modsigelsesfuldhed, der ligger i værdibevægelsen, og som fra værdiproduktionen over dens realisering i pengeformen er indeholdt i pengene. Som teknisk instrument kan pengene benyttes til at videreføre den organisation i økonomien, som han i finanskapitalen ser ført til det yderste. Mens tidligere - i konkurrencekapitalismen - den »blinde prislov« regulerede kapitalernes handlinger over for hinanden og dermed gennemførelsen af produktionsmådens immanente bevægelseslove, så reguleres den »nu... af den associerede forstand hos produktions kartellerede ledere«. Kartellet fordeler efter sin egen opfattelse produkter og produktion - pengene er i den sammenhæng kun teknisk hjælpemiddel. Heraf kan udledes at »hvem der udøver denne kontrol og hvem produktionen tilhører, er et spørgsmål om magt...« Efter Hilferdings opfattelse fremkommer der således med kapitalismens udvikling en slags selvopløsning af de økonomiske lovmæssigheder og modsigelser til fordel for den rene og netop også politiske magtudfoldelse over økonomien.

Det lader sig tydeligt påvise, hvilken politisk betydning dette har. I den berømte tale på den socialdemokratiske partidag i Kiel i 1927 taler Hilferding om den »organiserede kapitalisme«, der skulle være blevet virkelighed, og som grundlæggende adskiller sig fra den gamle kapitalisme. Af den grund stiller den »organiserede kapitalisme« også nye krav til socialdemokratiets taktik. »Organiseret kapitalisme betyder ...i virkeligheden den principielle erstatning af det kapitalistiske princip om den frie konkurrence med det socialistiske princip om planmæssig produktion. Denne planmæssige og bevidst ledede økonomi ligger i langt højere grad under for muligheden for samfundets bevidste indvirkning, og det betyder intet andet end indvirkning gennem den eneste organisation i samfundet, der er bevidst og samtidig udstyret med tvangsmagt: indvirkning gennem staten«. Udslættelsen af den kapitalistiske modsigelse og indsnævringen af synsretningen til kun at omfatte magten fører ikke kun til, at de socialistiske principper allerede ses virkeliggjort i den organiserede kapitalisme, men også til at man kan gå ud fra muligheden af en omfunktionering af staten i arbejdermassens interesse: allerede i og med at kapitalismen organiserer sig udfoldes det socialistiske samfunds principper. Staten er nu ikke længere kapitalens stat, som må slås i stykker, men er et *apparatur* med en statsvilje, som formuleres under indflydelse af den enkeltes politiske vilje. Da massen af de mange enkeltindivider i det borgerlige samfund er arbejdere, så afgør de selv om de vil fastlægge statsviljen i overensstemmelse med deres interesser, eller om de vil lade sig rende om hjørner med. Det drejer sig derfor om, gennem oplysning at opnå at socialdemokratiet bliver valgt. Da staten ikke som ydre tvangsmagt er begrænset af nogen form for immanente skranker, hverken i dens handlingsmåde eller i udførelsen af den vilje, der former statsapparatet, så kan socialdemokratiet også efter denne opfattelse forsvare arbejderklassens interesser uden yderligere ændringer i de samfundsmæssige og statslige strukturer.

Den reformistiske position, der her er kommet til udtryk, er ældre end Hilferding (som vi har set ved eksemplet Bernstein), men den forsvares af brede kredse også idag, og netop inden for Vesttysklands Socialdemokratis venstrefløj. Vi vil her citere fra Peter von Oertzens teser, for bare at give ét eksempel på dens relevans idag:

»Den socialdemokratiske bevægelse skal ikke blot bekæmpe staten, den skal erobre den; den kan ikke simpelthen bryde statsapparatet (som Marx engang mente) thi den har brug for det, den kan kun kontrollere det, og skridtvis forandre det i demokratisk retning«. Hvad har den socialdemokratiske bevægelse brug for statsapparatet til? Til samfundsmæssig planlægning og til beherskelse af det kapitalistiske samfunds kriser. Viser altså i denne forstilling en hypostasering af det politiske subjekt, en hypostasering der er blevet mulig gennem den adskillelse mellem politik og økonomi, der strukturelt er konstitueret i kapitalismen.

I teorien om den statsmonopolistiske kapitalisme argumenteres på samme måde. Omend de forskellige forfattere adskiller sig på mange punkter er ét

argument typisk for alle stamokap-teorier: på grund af kapitalens stigende koncentration og centralisation i løbet af den kapitalistiske akkumulationsproces ophæves konkurrencen, således at det regulerende princip for produktion og distribution sættes ud af funktion.

Konkurrencen forvandles til en monopolistisk konkurrence, der enten ikke mere har nogen regulerende kraft, eller som lader magtens rolle som regulerende kraft få en afgørende betydning. Er dette tilfældet, så må der opstå en institution i det borgerlige samfund, der er i stand til at overtage den funktion som engang blev udøvet af værdiloven. Staten bestemmes som denne institution, og bliver således med dens økonomiske magt og styrke til et væsentligt reguleringsinstrument i økonomien. Monopolet ødelægger således konkurrencen som den kapitalistiske udviklings regulerende princip, men monoopolet frembringer samtidig en ny regulerende institution, nemlig den intervenerende stat. Således opstår en ny enhed, der er betegnende for den nuværende udviklingsfase: monopol og stat smelter sammen til statsmonopolistisk kapitalisme. Monopolet, staten og den økonomiske h.h.v. udenomsøkonomiske magt og indflydelse er de tre kategorier, som teorien om den statsmonopolistiske kapitalisme er baseret på. Vi har her en vis lighed med de forestillinger vi har fundet hos Hilferding. Monopolet opløser de økonomiske love, der regulerer samfundets indre tingslige sammenhæng, og gør således økonomien tilgængelig for interventionen gennem økonomisk og udenomsøkonomisk magtudfoldelse. Forsåvidt er der også i teorien om den statsmonopolistiske kapitalisme indeholdt en antagelse om den politiske sfæres selvstændiggørelse over for økonomiens bevægelseslove, en antagelse der umiddelbart fører til politiske forestillinger om, at staten kun behøver at blive erobret af de antimonopolistiske kræfter, som virker ind på staten, som bekæmper monopolernes ensidige begunstigelser, som gennembryder samfundsfjendtlige forholdsregler, som tilfredsstiller arbejderinteresser. Fremkæmpelsen af et »antimonopolistisk« eller »progressivt« demokrati angives således som muligt etapemål for kommunistisk taktik, for derved at give staten og dens politik mål, som afledes af de antimonopolistiske kræfters interesser.

3. Monopol og økonomiske love

I en første tilnærmelse til problemet vil vi vende os mod forholdet mellem monopol og *produktionsmådens bevægelseslove*. Thi når der også under monopolistiske betingelser findes lovmæssigheder for kapitalbevægelser og samfundsmæssig reproduktion, så må der eksistere grænser for den statsmonopolistiske intervention. Og omvendt: hvis der ikke eksisterer bevægelseslove for den samfundsmæssige reproduktion, så ville det med hensyn til de statslige handlinger være absurdt at gå

ud fra en begrænsning, der er resultat af økonomiens struktur. For en sikkerheds skyld: når Marx taler om bevægelseslove, er det altid impliceret, at disse love siger noget om den samfundsmæssige *total kapital* og ikke ubetinget noget om hver *enkel kapital*. Alligevel er det ikke total kapitalen, der er de handler som *subjekt*, men det er snarere samfundets mange enkeltkapitaler, der er de handlende subjekter. Derfor kan det kun være sådan, at det, der må betegnes som samfundsmæssig total kapital, og som bevægelseslovene er en egenskab ved, konstitueres gennem alle enkeltkapitalers handlinger. Bevægelseslovene fuldbyrdes således i de mange enkelte kapitalers handlinger. Det er dette forhold mellem enkelte kapitaler og den samfundsmæssige total kapital, der konstituerer den kapitalistiske udviklings anarki eller spontanitet. Ingen kapital er i en sådan position, at den kan planlægge med sikkerhed og ingen kender på forhånd resultatet af sin handling. Først de mange kapitalers indvirkning på hinanden frembringer betingelser og resultater - også for hver enkelt kapitalers handlinger. Når de enkelte kapitaler altså ikke er *autonome*, så kan de kun forstås som dele af den samfundsmæssige total kapital. Dette kommer til udtryk i det faktum, at de enkelte kapitaler i den *cykliske kapitalbevægelse* får en *gennemsnitsprofitrate*. De kan altså kun samle så stor en del af den af den samlede lønarbejderklasse producerede *merværdi*, som svarer til deres kapitalers andel af den samfundsmæssige total kapital. Hvis det imidlertid skulle lykkes enkelte kapitaler at trække mere profit til sig end det, der svarer til deres størrelse, så må man drage den konsekvens, at de er istand til at unddrage sig de betingelser, der sættes gennem den samfundsmæssige total kapitalers bevægelses- og udligningslove, såvel som de former som udlignings- og bevægelseslovene sætter sig igennem på. Denne mulighed for som enkelt kapital at unddrage sig total kapitalens tvang er den rationale baggrund for monopolkategorien, forstået som et magtforhold, der sætter monopolet i stand til at unddrage sig den kapitalistiske produktionsmådes lovmæssigheder.

Men når man realistisk kan gå ud fra, at gennemsnitsprofitraten i intet øjeblik nogensinde er etableret, men at den udelukkende må forstås som en *tendens*, hvis etablering kapitalernes handlinger bevidstløst stræber hen imod, så synes det hvert øjeblik, som om enkelte kapitaler eller sågar alle kapitaler har unddraget sig total kapitalens udligningsbetingelser. Således er det naturligvis ikke. Kun i det tilfælde, hvor det er lykkedes en kapital i dens stræben efter maksimalprofit at tilegne sig en overgennemsnitlig profit i et tidsrum, der er længere end det, der fastlægges af krisecyklen, vil man kunne tale om et monopol i dette ords strengeste forstand. Men fastlægges monopolbegrebet begrebsligt på denne måde, så reduceres monopolproblemet i sidste ende til et spørgsmål om tid: hvor længe er en enkelt kapital i en sådan situation, at den kan unddrage sig udligningstendenserne og tendensen til en udvikling af en gennemsnitsprofitrate? Og omvendt: hvor lang tid behøver de konkurrerende kapitalers aktioner for at reducere monopolprofiten til en gennemsnitsprofitrate.

Det ville være absurd at benægte, at der er forskel på de enkelte kapitalers profitrater. Når alt kommer til alt stræber enhver enkelt kapital efter maksimal

værdiøgning, og derved forsøger den altid at unddrage sig den tvang, som dens karakter som del af totalkapitalen pålægger den. Men det ville være lige så absurdt at antage, at et monopolistisk betinget profitrater hierarki ville og kunne eksistere. En sådan antagelse står nødvendigvis i konflikt med antagelsen om, at *kapitalen er et samfundsmæssigt forhold*. Dette må forstås som et *kvantitativt* såvel som et *kvalitativt* forhold. Kvalitativt betraget omfatter kapitalforholdet relationen mellem kapital og lønarbejde, og bestemmer sig således som et udbytningsforhold. Den produktive arbejderklasse har produceret den samlede tilegnede profit, som skal fordeles, og som den enkelte kapital modtager en procentdel af. Dette kvalitative forhold mellem kapital og arbejde udtrykker sig imidlertid kvantitativt for hver enkelt kapital, fordi den profitrater, som den tilegner sig, er et kvantitativt mål, som kapitalen måler sin værdiøgning i. Kapitalen kan kun eksistere videre som et kvalitativt forhold, når den profitrater, der udtrykker sig i kvantitative størrelser, er stor nok. Dette betyder, at hver enkelt kapitalers kvantitative størrelsesvækst er en forudsætning for dens opretholdelse som en kvalitativ relation mellem lønarbejde og kapital. Kapitalforholdet som kvalitativt forhold måtte uundgåeligt blive berørt af de kvantitative differencer, der ville opstå hvis enkelte kapitaler gennem en længere tidsperiode eksisterede med en meget lav profitrater, og andre kapitaler eksisterede med en meget høj profitrater. Hvis sluttelig de enkelte kapitalers akkumulationsevne var forskellig, så ville også deres evne til at hæve produktivkraften være forskellig, og dermed ville der fremkomme et punkt, på hvilket kapitalerne med undergennemsnitlig lav profitrater ville blive kastet ud af markedet, d.v.s. værdinedskrevet.

Hver enkeltkapital vil nødvendigvis stræbe efter maksimal værdiøgning, men vil nødvendigvis også i denne stræben komme i konflikt med andre enkeltkapitaler, og støder på den måde ind i værdiøgningens grænser. Imidlertid sættes disse grænser af massen af eksploiterbare arbejds kræfter, af arbejdsdagens længde, af arbejdsintensiteten, af lønnens højde og ikke mindst af arbejdets produktivitet. Det betyder at værdiloven stadigvæk virker, også under monopolistiske betingelser.

Vi kunne også argumentere ud fra en anden synsvinkel.

Enhver kapital konkurrerer med andre kapitaler om den eksploiterbare arbejds kraft, om arbejdsproduktivitets stigning o.s.v. Betraget ud fra dette aspekt er de kvantitative muligheder for profitstigning begrænset af det *kvalitative forhold mellem lønarbejde og kapital*. Således regulerer værdiloven ikke kun konkurrencen mellem de enkelte kapitaler, men også forholdet mellem lønarbejde og kapital. Hverken en økonomisk magt eller en politisk magt, der ligger hinsides den økonomiske magt, kan unddrage sig denne modsigelsesfulde situation. Dette gør det også tydeligt, at det, at den politiske sfære konstitueres uden for økonomien, ikke må forstås således, at økonomien ville kunne reguleres af en politisk magt efter denne magts vilje.

Vi har ved hjælp af disse eksempler fra forskellige teorier vist, at den specifikke forståelse af forholdet mellem politik og økonomi har betydning for politiske positioner og deres udvikling.

Vi må nu gå over til nærmere at bestemme det ydre forhold mellem politik og økonomi. Vi sparer os for fremstillingen af den politiske sfæres (altså statens) konstituering ved at henvise til artiklen af Bernhard Blanke, Hans Kastendiek, Ulrich Jürgens: »Zur neueren marxistischen Diskussion über die Analyse von Form und Funktion des bürgerlichen Staates« i: ProKla nr. 14/15.

4. Produktionens form og ‘medier’ for statslig intervention

Udviklingen af en særlig politisk sfære har en modsigelsesfyldt konsekvens. For det første sættes staten nemlig som en institution, der har et ydre forhold til de økonomiske love, for det andet griber denne stat som en ydre institution ind i de økonomiske loves forløb, og sluttelig er den i sin indgriben bundet til netop de økonomiske love, som den gennem sin konstituering har hævet sig op fra. Mulighederne og grænserne for de statslige indgreb må derfor bestemmes i dette forhold. Imidlertid er det nødvendigt at udlede begrænsningerne i den statslige intervention af statsformen, som en institution, der har et ydre forhold til reproduktionen, inden det i enkeltheder kan anføres, hvordan disse grænser fremstår, hvad staten må foretage sig, hvad den ikke er istand til at gøre og hvor den møder modstand. Det drejer sig her væsentligt om at staten har et ydre forhold til samfundets basis og ikke til dets overflade, som staten jo i sin institutionelle udformningen del af. Det kapitalistiske samfunds basis er produktionsprocessen, og denne unddrager sig statslig regulering på grund af den privatejendom som netop staten garanterer. Det er altså netop det faktum, at staten som politisk tvangsmagt garanterer ejendommen, og nødvendigvis må garantere den, der hindrer staten i at forholde sig anderledes end blot formidlet til kapitalens bevægelser. På den anden side er det netop produktions processens betingelser der fremkalder kapitalens modsætningsfyldte bevægelser, og det er disse staten forholder sig til i sine interventioner.

Disse modsigelser, som de for det første lovmæssigt udvikler sig, og i løbet af krisecyklen tilspidser sig til det yderste, og som de for det andet langsigtet finder deres udtryk i gennemsnitsprofitratens fald, disse modsigelser udvikler som indre tendenser ydre fremtrædende modsætninger i cirkulationsfæren. Her fremtræder modsigelserne imidlertid ikke som sådanne, men kun som vanskeligheder formidlet over pengene: den manglende værdiøgning, der er et resultat af produktionsprocessen og dennes modsigelser, fremtræder for den enkelte kapitalist som ikke afsættelig varekapital, som stop i hans pengekapitals tilbagevenden, som for stærk stigning i arbejdskraftens pris på arbejdsmarkedet eller som for stærk øgning i rentebelastningen, eller den fremtræder for

enkeltkapitalen som om dens egen industrielle profitrater endnu ville være stor nok til at give en tilskyndelse til fortsat akkumulation eller i det mindste til at åbne muligheder for det. Produktionens samfundskarakter finder derved en »ydre instans« i hvilken hver enkelt kapitalist bliver bragt til bevidsthed om sin produktions samfundskarakter. Denne ydre instans er pengene som det »medium«, der formidler den private produktions samfundsmæssighed. Pengene er således det »sande fællesvæsen« som Marx taler om for at tydeliggøre, at det samlede kapitalkredsløb er formidlet over pengeformen, og i denne formidling fremstiller sig selv som en samfundsmæssig produktionsproces.

Selv om staten ikke formår at gribe ind i produktionsprocessen på grund af sin egen konstituering som garant for ejendommen og den kapitalistiske tilegnelsesproces, så findes der, på grund af den kapitalistiske produktions samfundskarakter, der udadtil er sat i pengene, en mulighed for staten for i cirkulationssfæren at øve indflydelse på den samfundsmæssighed, der er formidlet i pengene. Således fremstår pengene nødvendigvis som et medium for statslige indgrebsmuligheder. Pengene 'transporterer' så at sige statslige interventioner. (Skønt rettsfærens betydning som medium for statens indflydelse på samfundet er yderst stor, kan vi ikke komme nærmere ind på dette medium i denne sammenhæng. Retsmediet måtte udvikles af modsigelsen mellem Bourgeois og Citoyen, d.v.s mellem kapitalist og lønarbejder på den ene side og deres lige kvalitet som statsborgere på den anden side).

Dette er så at sige den form for statslige interventioner, der logisk kan bestemmes. Men dermed har vi ikke allerede udviklet alle formelementer for statslige indgrebsmuligheder.

En følge af kapitalakkumulationens *historiske* tendens til øget samfundsmæssiggørelse er, at værdiøgningens strukturelle betingelser forandrer sig i løbet af kapitaludviklingen.

Kapitalens koncentration og centralisering tager til, de uproduktive - det vil sige de ikke merværdiproducerende - grupper tager til, verdensmarkedet etableres reelt. Dette forløb får konsekvenser for værdibevægelsen selv. Kapitalens *organiske sammensætning* stiger, i særdeleshed tiltager den *fixe kapital*s andel af den samlede indskudte *konstante kapital*. Yderligere må profitraten udvise en faldende tendens i løbet af denne proces, hvilket betyder at bestemte grene af den kapitalistiske produktion gennemløber en ejendommelig udvikling: staten skal ganske vist garantere ejendommen og dermed den kapitalistiske tilegnelse, men med forværringen af værdiøgningsforholdene finder den tilegnelse af resultater af fremmed arbejde, der skulle garanteres, slet ikke sted, således at garantiens genstand forsvinder. Hvis sådanne produktionsgrene er nødvendige for den kapitalistiske produktions totalproces, f.eks. til forøgelsen af den samfundsmæssige produktivkraft, eller til opretholdelsen af bestemte materielle produktionsbetingelser, så bliver staten tvunget til at videreføre disse grene i eget regie. Transportsystemet er et typisk eksempel på dette. I disse tilfælde opererer staten som ikke-kapitalistisk virksomhed, med det formål at opretholde eller udvide de materielle

produktionsbetingelser, der er relevante for stigningen af de samfundsmæssige produktivkræfter inden for det kapitalistiske samfunds rammer. Staten bliver ikke vilkårligt aktiv som virksomhed, men bliver det i løbet af den kapitalistiske samfundsmæssiggørelses-tendens, hvis konsekvens er enkelte produktionsgrenes urentabilitet. Dermed bliver også den ejendoms- og tilegnelsesgaranti, der konstituerer staten som borgerlig stat, uholdbar, og en samfundsmæssiggørelsesproces af produktionens delområder *indtræder som statsovertagelse*. Det drejer sig her om en form, i hvilken produktivkræfterne »gør oprør« mod produktionsforholdene. Dette åbner imidlertid ikke nogen modsigelsesfri vej til socialismen. I denne sammenhæng må det også betones, at direkte tilbageløbende bevægelser er mulige i faser med forøget kapitalakkumulation, hvor altså statsovertagelser kan afløses af reprivativering. Man kan altså ikke med dette udsagn om samfundsmæssiggørelsesprocessen i den strukturelle kapitalbevægelses forløb konstruere en modsigelsesfri »unilinær« tendens.

Staten spiller som *kapitalistisk* virksomhedsleder en relativt underordnet rolle, set i forhold til de statslige samfundsrelaterede handlinger, der består i at bestemte sfærer bliver overtaget som ikke-kapitalistiske virksomheder. Iøvrigt drejer det sig her i reglen kun om specifikke - nemlig statslige - former for ejendom af enkeltkapitaler, uden at der derigennem opstår en relevant forskel i forhold til ikke-statslige kapitalistiske virksomheder - hvilket alle erfaringer med kapitalistisk drevne virksomheder viser.

Vi ser at statens muligheder i relation til samfundet allerede er defineret af dette samfunds form. Men ved betragtningen af forholdet mellem stat og samfund er ikke kun dette samfunds form relevant. Også værdibevægelsens strukturelle betingelser og deres forandringer i løbet af kapitalakkumulationen må trækkes ind. Det kan under dette aspekt også påpeges, at *specifikke* statsfunktioner udvikler sig i det historiske forløb, h.h.v. behersker staten, formidlet over klassekampe. Men det er i hvert tilfælde tydeligt, at staten som magtkonglomerat uden for økonomien og samfundet ikke tillægger sig instrumenter, med hvilke den som *regulerende subjekt* binder et objekt, der skal styres i en bestemt retning. Indflydelsesmulighederne, ansatzpunkterne, interventionens former og instrumenter er allerede givet med det kapitalistiske samfunds form, struktur og bevægelse. Der ligger heri en uovervindelig grænse for den statslige handling i det borgerlige-kapitalistiske samfund. Det er ligeledes blevet tydeligt, at disse grænser er klassestatens grænser; thi de er et resultat af at staten må garantere ejendommen, den kapitalistiske tilegnelsesproces og følgelig udbytningsforholdet. I denne forstand er den »Etat Conservateur«, den bevarer det bestående med alle de midler, der er til dens rådighed-lige til den brutale politimæssige eller militære intervention og undertrykkelse. Enhver antagelse om, at staten kunne unddrage sig disse forhold og denne tvang ved en personændring, er en illusion. Strukturen i forholdet mellem stat og samfund er et resultat af kapitalforholdets specifikke form, det vil sige et resultat af modsigelsen mellem lønarbejde og kapital, og denne struktur sætter sig igennem uafhængigt af og imod det personel, der udgør statsapparatet, også

selv om dette personel skulle stamme fra et venstrekomunistisk eller socialistisk parti. Det er for at undgå denne tvang altid nødvendigt at ændre det strukturelle forhold grundlæggende, og ikke blot og bart benytte statsapparater som det forefindes, og dermed politisk gå til gunde på de illusioner der er impliceret heri. Naturligvis skal der med disse udsagn ikke argumenteres for en ren determinisme, som om der ikke inden for denne strukturrelation skulle kunne bestå bestemte spillerum. Dette behandles nærmere i næste afsnit.

5. Statslig interventionspolitikens områder og grænser

Efter vi har fremstillet de begrænsninger, der resulterer af de statslige aktiviteter former, kan vi nu nærmere bestemme grænserne for statsintervention i det borgerligt-kapitalistiske samfund.

For det første består grænserne i, at statsaktiviteterne må finansieres med penge, og dermed er bundet til den mere eller mindre stærke indtægsstrøm. *For det andet* er statsindgrebenes instrumenter bundet til økonomiens struktur, og må derfor være lige så modsigelsesfulde som økonomien selv. Følgelig kan staten heller ikke som udenomsøkonomisk instrument hente instrumenter fra en anden samfundsmæssig kontekst for at styre den kapitalistiske økonomi.

For det tredje fremkommer grænser fra samfundets klassestruktur, fra specifikke traditioner, fra den herskende klasses såkaldte »politiske kultur«, fra organiseringen, arbejderklassens klassebevidsthed og kamperfaringer.

En fjerde begrænsning er et resultat af den borgerlige stats karakter af nationalstat, hvis handlinger er begrænset af andre borgerlige staters verdensmarkedsindflydelse og aktiviteter.

Lad os først gå ind på de grænser, der resulterer af de begrænsede finansielle ressourcer. Statens såkaldte fiskalkrise er idag så evident og så stærkt forankret i den offentlige bevidsthed, at det synes overflødig at behandle den nærmere.

Men empirisk evidens alene forklarer mindre end intet.

Vi må derfor undersøge to aspekter, der er væsentlige i forbindelse med statens fiskalkrise. Det ene aspekt angår de statslige financers indtægtsside, det andet udgiftssiden.

Lad os først se på statsfinancernes indtægtsside. På det borgerlige samfunds overflade fremtræder det som om enhver som »fri statsborger« betaler skat og bærer en del af statsgælden i overensstemmelse med sin indtægts højde. På dette niveau fremstår indkomstforholdenes funktionelle forskelle ikke mere som principielle, men kun (i det mindste i Vesttyskland) som et skatteteknisk problem.

Enhver betaler indkomstskat, kun indkomstskattepåligningen er forskellig: mens de lønafhængige direkte får den fratrukket før lønudbetalingen, laver de såkaldte »selvstændige« selv en selvangivelse ved hvert skatteårs slutning. Således går det til, at den funktionelle forskel mellem lønindkomst og kapitalindkomst h.h.v. selvstændigindkomst slår igennem i skatteteknikken, selv om denne forskel er fuldkommen opløst på det borgerlige samfunds overflade, da enhver jo her blot er revenue-modtager. Den slår igennem fordi lønnen som lønarbejderens revenue er et kapitaludlæg for kapitalisten, som kan kalkuleres ex ante, således at lønskatten kan tages af det fast kalkulerede kapitaludlæg, mens profitten som kapitalindkomst kun er beregnelig ex post og ikke ex ante. Som følge heraf kan selvangivelsen over et års indtægt kun afgives ex post. Resultatet er, at i forhold til indkomstskatten behandles alle subjekter tilsyneladende lige som skattesubjekter. For indkomstskatten er der ingen forskel mellem arbejder og kapitalist. Men på grund af det faktum, at betalingsteknikken er helt forskellig, gøres der også inden for indkomstskatten forskel mellem lønarbejderklassens indkomst og kapitalistklassen. På den måde kan det også ske, at den samme indtægt betaler forskelligt bidrag, enten via lønskatten eller via den selvangivede indkomst. Dette er imidlertid ikke i denne sammenhæng af central betydning. Her drejer det sig om, at belastningerne til enhver tid har forskellige økonomiske resultater, alt efter om de fratrækkes lønindkomsten eller profitindkomsten.

Skatten på arbejderklassens løn er i første omgang bestemt af arbejdskraftens reproduktions nødvendigheder. Disse afhænger i lige så høj grad af fysiske, historiske og kulturelle betingelser, som af den nationale arbejderklassens politiske styrke. Derfor vil lønskatten ikke kunne overskride en bestemt historisk given højde. Man kan udelukkende forvente en stigning i statens lønskatteindtægt, når antallet af lønskattepligtige stiger og/eller lønningerne generelt stiger. Disse udsagn forbliver imidlertid unøjagtige, sålænge det ikke er blevet forklaret hvad de statslige udgifter, der bliver finansieret af lønindkomsterne bliver brugt til. Det kunne se ud som om, at dette var en foregribelse af diskussionen af statsfinansernes udgiftside. Det er imidlertid ikke tilfældet, når vi tager udgangspunkt i arbejdskraftens reproduktionsomkostninger. Der er nemlig inden for arbejdskraftens reproduktionsomkostninger omkostninger, der dækkes af den *individuelle konsumtion* - betalt af den lønindkomst, der står til rådighed, og endvidere omkostninger til den *kollektive konsumtion*, der dækkes af statsmidler. Det drejer sig i denne sammenhæng under alle omstændigheder om omkostninger ved arbejdskraftens reproduktion, der må frembringes af kapitalen, og som derfor begrænser den tilegnede merværdi (når arbejdsdagens længde og arbejdets produktivkraft er givet).

Så længe en udvidelse af arbejderklassens kollektive konsumtion foregår på bekostning af dens individuelle konsumtion, finder der udelukkende en omfordeling sted inden for arbejderklassens konsumtionsfond. Men så snart de statslige udgifter, der indgår i arbejdskraftens reproduktion, forhøjes uden at den individuelle konsumtion indskrænkes, forekommer der et pres på merværdiraten. Det vil sige, at

den slags udgifter virker på samme måde som lønstigninger, der gennemtvinges direkte i kampen med kapitalen. Staten må nemlig nu hente midlerne til disse udgifter hos kapitalistklassen, hvilket betyder en indskrænkning af den nettomerværdi, der står til dens rådighed.

Af denne grund er en forbedring af arbejderklassens reproduktionsniveau i det kapitalistiske samfund kun mulig, når der bliver kæmpet for den, og dette gælder såvel for stigninger i den individuelle konsum gennem lønforhøjelser som for forbedringer i den kollektive konsumtion, hvadenten det drejer sig om arbejdskraftens uddannelse, om sundhedsforsorgen, om social- og arbejdsløshedsforsikringen eller om en forbedring af samfærdselsmidlerne. Forbedringer på dette område fremstår ofte som resultater af en reformistisk politik. Det er de som regel også, og derfor ligger heri også det rationelle og den politiske kraft i reformismen. Men for at få succes behøver en reformisme, der stræber efter disse resultater og virkelig vil nå dem, arbejderklassens kamp. Reformen inden for det kapitalistiske system falder ikke ned i reformisternes skød, men må tilkæmpes. En reformisme, der giver afkald på en kæmpende gennemførelse af reformer, glider i bedste fald ud i en reformkapitalisme a la det vesttyske socialdemokrati eller i en reformillusionisme, der aldrig kan holde sig ret længe.

Statsindtægterne finder en objektiv grænse i nødvendigheden af kapitalakkumuleringen og dens opretholdelse. Da det imidlertid kun er muligt at forstå staten som en instans i samfundets reproduktionsproces, er det samtidig nødvendigt at medreflektere, hvilke konsekvenser de statslige udgifter har for den kapitalistiske akkumulation.

Vi har allerede påpeget, at den statslige ejendomsgaranti kun har økonomisk mening, der hvor den kapitalistiske tilegnelsesproces samtidig bliver garanteret, d.v.s. hvor kapitalens værdiøgning tillader en tilstrækkelig høj profitrate. Inden for de områder hvor det ikke mere er muligt, vil: kapitalen ophøre med at producere. Heraf følger strukturelle kriser. Når disse områder er nødvendige for opretholdelsen og udviklingen af den samfundsmæssige produktivkraft, så vil staten direkte intervenere her og selv videreføre disse områder. Det er i denne betydning, man må forstå udsagnet om, at nødvendigheden af forstærkede statslige indgreb i økonomien er et resultat af loven om profitratens tendentielle fald og den samfundsmæssiggørelsesproces af kapitaludviklingen, der ligger til grund for den. De almene produktionsbetingelser, der frembringes og drives af staten - almindeligvis også kaldet »infrastruktur« -, er kun almene produktionsbetingelser for så vidt, som de ikke kan frembringes og drives af en særlig enkeltkapital, da de på et givet samfundsmæssiggørelses- og produktivkraftsudfoldelsesniveau unddrager sig den enkeltkapitalistiske kapitalvalorisering. De er almene produktionsbetingelser for så vidt som de udgør en (af reproduktionens stofflige karakter fastsat) nødvendig forudsætning for den samfundsmæssige reproduktionsproces opretholdelse og gnidningsløse funktion.

Den modsigelsesfulde karakter, som den statslige bekostning af veje, jernbaner, vandforsyning, kloakering og vandrensning, kommunikationssystemer o.s.v.,

har, er et resultat af denne dobbelte bestemmelse af de almene produktionsbetingelser. På den ene side er udgifter hertil nødvendige, fordi de frembringer de »komplementære« betingelser for de mange enkeltkapitalers arbejdsproces som middel til opretholdelse af deres valoriseringsproces. På den anden side udgør de almene produktionsbetingelsers omkostninger belastninger for den enkeltkapitalistiske valorisering, da de må betales over skatterne eller via statsgæld. De almene produktionsbetingelser kan ikke bære sig selv, da den værdi, der anvendes til dem, ikke cirkulerer. Den kan ikke cirkulere, da det ikke drejer sig om en forretning, der i kapitalistisk forstand er rentabel. Således er udgifterne til de almene produktionsbetingelser på den ene side en forudsætning for den private kapitalakkumulation, mens de på den anden side beskærer den privatkapitalistiske akkumulationsfond. De statslige udgifter til almene produktionsbetingelser bevæger sig inden for denne modsigelse; deres grænser fremstår derfor af betingelserne for kapitalens akkumulationsproces. Der findes ikke på dette område af de statslige interventioner nogen selvstændighed over for kapitalvaloriseringen, selv om det også må medgives, at der inden for den beskrevne modsigelse findes politiske alternativer, der kan variere alt efter den »politiske ledelses« politiske interesser.

Da staten som virksomhedsleder opererer som enkeltkapital, adskiller den sig fra den ikke-kapitalistiske frembringelse af alme produktionsbetingelser. Staten som kapitalejer konkurrerer nu med andre enkeltkapitaler, og det statslige privatfirma adskiller sig for så vidt ikke fra andre enkeltkapitaler; det er på samme måde underkastet den kapitalistiske produktions og valoriserings bevægelseslove. Staten spiller kun en rolle som formal kapitalejer, der i lige så høj grad som de andre private kapitaler er underkastet konkurrencen. Der eksisterer dog for så vidt en forskel, som muligheden for at gå bankerot er mindre for statslige virksomheder end for privatkapitalistisk drevne. Det er i en stagnerende fase i kapitaludviklingen - når den private kapitaludvikling stagnerer - muligt, at en statskapitalistisk sektor opstår inden for det kapitalistiske samfund (mixed economy). For tilsyneladende kan kun derved arbejdsløshedsproblemer og de dermed forbundne dybe sociale og politiske problemer løses. Det var denne antagelse, der var det politiske udgangspunkt for den Keyneske argumentation for statslige interventioner i form af en statslig sektor i økonomien. Men det, der gælder for stagnative eller depressive faser i kapitaludviklingen, er ikke gyldigt for faser med livlig kapitalakkumulation. For her bliver statslige aktiviteter inden for det privatkapitalistiske område til en alvorlig begrænsende magt for den private kapital. Den støder nemlig i sin akkumulationsdrift til stadighed på den statslige sektors grænser. Dermed viser også her grænserne for statslig intervention i økonomien sig; staten er ganske vist garant for ejendommen og den kapitalistiske tilegnelsesproces, men den kan ikke som enkeltkapital tilegne sig merværdi.

Som vi har set frembød såvel statsfinancernes indtægtside som deres udgiftside grænser for interventioner. Disse grænser har deres dybeste grund i, at

kapitalakkumulationen ikke må hemmes af de statslige aktiviteter. Men det må eftertrykkeligt betones, at der stadigvæk er et spillerum.

Vi vil nu kunne vende os mod de interventionsinstrumenter, der står til statens disposition, og de grænser for statslig intervention, der er resultater af disse instrumenters nødvendigvis begrænsede karakter. Vi står her over for den paradokse situation, at staten skal styre det »kapitalistiske samfund« med instrumenter, som det får stillet til disposition af dette samfund selv. Samfundets modsigelser må derfor reproducere sig selv som modsigelser indenfor det statslige interventionsinstrumentarium. Vi har allerede set, at pengene er det medium, som staten så at sige »transporterer« sine interventioner over. Hvis pengene opfattes som blot og bart teknisk cirkulationsinstrument (som det f.eks. er tilfældet hos Hilferding), så er det muligt heraf at drage den konsekvens, at en modsigelsesfri statslig interventionspolitik kan udføres med det tekniske instrument pengene som middel. Forstås imidlertid med Marx »pengene som det sande fællesvæsen«, som dette fællesvæsens modsigelser reflekterer sig i, så er en modsigelsesfri statslig politik umulig. Denne almene modsigelsesfulde karakter sætter sig igennem i hver enkelt af den statslige politiks instrumenter. I den økonomiske teori er den magiske trekant h.h.v. firkant et almindeligt begreb, der ikke udsiger andet, end at økonomiens modsigelsesfulde karakter på ingen måde kan ophæves ved hjælp af statslige økonomisk-politiske instrumenter. Og endvidere siger det, at der med de statslige instrumenter kan frembringes virkninger, der overhovedet ikke behøver at modsvare økonomi-politikernes forventninger. Fordi alle statslige instrumenter knytter an til cirkulationssfæren - nemlig til pengemediet - og ikke kan gribe direkte ind i produktionssfæren, og det vil sige kapitalvaloriseringsprocessen - på grund af det faktum, at staten er garant for de private kapitalers tilegnelsesproces -, så består det økonomisk-politiske instrumentarium i al væsentlighed af forskellige former for pengepolitik: skattepolitik, indkomspolitik, pengepolitik i snævrere forstand o.s.v. Statens indirekte h.h.v. udelukkende indikative indflydelsesmuligheder udgør således altid en meget virksom grænse for statslig planlægning. Enhver stat planlægger naturligvis, men planlægningen mangler altid midlet til at realisere dens rationalitet som en samfundsmæssig realitet. Hvis dette var muligt, eller hvis det var ønsket, så måtte det samfundsmæssige system og dermed også staten transformeres til et andet system og dermed staten til en anden stat, og dette måtte gøres ved hjælp af en politisk magts indsats. Der følger med nødvendighed af den modsigelse mellem politik og økonomi, som vi har omtalt, af den udskillelse af staten som særskilt politisk sfære, der eksisterer uden for samfundet, en tendens, der netop indeholder denne transformation. For naturligvis er det utåleligt for staten, når den tilsyneladende rationalitet, der er afledt af det politiske system, aldrig kan lade sig realisere som følge af samfundets modsigelsesfulde karakter. Således opstår ganske vist forsøget på at formindske denne modsigelsesfulde karakter, men dette betyder ikke andet, end at den borgerlige stat fremviser den immanente tendens til at forvandle sig til et autoritært undertrykkelsesapparat, der gør det slut med de borgerlige friheder og de borgerlige rettigheder. De modsigelser, som ligger i mediet penge, kan

f.eks. formindskes ved at pengelønningernes cirkulation bliver taget under kontrol. Dette kan imidlertid kun foregå via en undertrykkelse af arbejderklassen, gennem indskrænkninger af eller forbud mod deres organisationer.

En af de stærkeste årsager til »demokratiets inddragelse« i det borgerlige samfund er således de statslige interventionsinstrumenters ekspansionsforsøg, og forsøget på at reducere de samfundsmæssige modsigelser.

På den anden side, og hermed er vi nået til den tredje af de ovenfor karakteriserede grænser, skal disse udviklingstendenser på ingen måde forstås som automatiske processer, de er snarere resultater af klassekampe og konflikter inden for samfundets to hovedklasser. Arbejderklassens styrke, dens organisering og dens bevidsthed udgør altid en grænse for statslige indgrebsforanstaltninger, der jo, da de principielt garanterer det bestående, er i kapitalens interesse. På dette sted fremstår også de egentlige politiske konklusioner, der kan drages af denne analyse. Selv om man altid må gå ud fra de statslige interventioners principielle begrænsethed, at de statslige interventioner er en klassestats interventioner, som i sidste ende må garantere klasseforholdet, og dermed fundamentalt heller ikke er instrumentaliserbare i arbejderklassens interesser, så kan arbejderklassen og dens organisationer alligevel øve en aktiv indflydelse. Klassestatens spillerum for gennemførelse af interventioner til kapitalens fordel indsnævres gennem klassekampe, som f.eks. i Italien efter 1969. Derfor vil den borgerlige klasse også i erkendelse af landets »uregerlighed« forsøge, enten at pacifisere de sociale konflikter, eller at undertrykke dem brutalt, idet staten selv forvandler sig fra den parlamentariske republiks form til den autoritære undertrykkelsesstats form, som facismen er det historisk set mest brutale eksempel på. Pacifiseringsforsøget - f.eks. ved gennemførelsen af en regeringskoalition mellem borgerlige partier og arbejderpartier - udgør imidlertid kun en yderst labil ligevægt, der tenderer mod at ophæve sig selv, og bevæge sig mod enten den ene side eller mod den anden. Dette må man tage hensyn til ved enhver overvejelse omkring en folkefrontspolitik, eller en koalitionsregering mellem h.h.v. socialistiske og borgerlige partier. En sådan koalition kan kun være meningsfuld, når der er en chance for at befordre den labile ligevægts ophævelse i retning af et socialistisk samfund.

Det er altså på ingen måde tilstrækkeligt udelukkende at »besætte« statsapparatet, d.v.s. overtage regeringen, fordi det borgerlige samfunds modsigelser nødvendigvis rækker ind i staten som politisk sfære, og der reproducerer sig på specifik måde. Tværtimod må det altid dreje sig om at forandre relationen mellem stat og samfund, og dermed også statens konstitution som adskilt sfære. Den seneste historie, og allersidst Chiles historie, viser meget tydeligt, at dette ikke kan gennemføres uden svære politiske konflikter.

Vi skal nu kort komme ind på den sidste af de omfattende grænser for statslig intervention, nemlig den der er et resultat af, at den borgerlige stat altid er en nationalstat. Som sådan står den i et konkurrenceforhold, der kan gå så langt som til en krigersk konflikt med andre borgerlige nationalstater på verdensmarkedet. Men ikke kun åbne konflikter i forholdet mellem de borgerlige nationalstater

fungerer her som begrænsninger, det gør også kapitalbevægelsernes gensidige afhængighed, der er formidlet over verdensmarkedet. Den viser sig i det nationale samfund som ydre ikkemanipulerbare grænser for den statslige handle. Vi behøver i denne sammenhæng kun at henvise til valutakriserne, til de multinationale selskabers fremvækst, til de internationale kapitalstrømme o.s.v., for at gøre det klart, hvilken betydning verdensmarkedsbetingelserne har for statslige politik. Selv om de borgerlige nationalstater i særdeleshed i Vesteuropa har afgivet en del af deres suverænitet til internationale politiske institutioner, så ophører de ikke med at være nationalstater, og de vil til stadighed have en tendens til at geninddrage den afgivne suverænitet, når den »nationale interesse« forlanger det. En »verdensstat« i samme forstand som Kautskys absurde antagelse om ultralimperialismen er i hvertfald umulig, så længe kapitalen forbliver national. Men selv hvis kapitalens produktion skulle være fuldt internationaliseret, (hvad der sikkert ikke vil ske i et tidsrum, der har interesse for os) så kan man på ingen måde forestille sig opløsningen af de borgerlige nationalstater til en verdensstat som en fredelig proces.

6. Socialistisk bevægelse og stat

I sammenhæng med analysen af forholdet mellem økonomi og politik kritiseredes i første del den traditionelle socialdemokratiske statsillusion, der drejer relationen mellem økonomiske tvangsforhold og politik om, og afleder mulighederne for statslige interventioner af den politiske magts eksistens.

Dermed er det ikke længere muligt at se, at ud af kapitalreproduktionens gang vokser ikke kun de statslige interventioners nødvendighed, men at der også gennem kapitalreproduktionens og kapitalakkumulationens modsigelser og tvang er sat en grænse for de eventuelle muligheder for regulering af krisecyklen, for den socialt orienterede omfordelingspolitik, udvidelsen af den offentlige sektor, o.s.v.

I anden del har vi behandlet nogle af den statslige interventions instrumenter, som - selv set fra den borgerlige økonomis standpunkt - har sat sig igennem, som statens nødvendige funktionsområder til stabilisering af den kapitalistiske produktion sociale og økonomiske udvikling. Denne fremstilling af statsfunktioner i den udviklede kapitalisme, og af den borgerlige stats interventionsområder og instrumenter påviste imidlertid samtidig den statslige indflydelses begrænsede virkning på den kapitalistiske økonomi. De statslige interventioners formelle begrænsninger afledes af den særlige konstruktion af forholdet mellem det borgerlige samfund og den borgerlige stat - som en ydre relation mellem indre sammenhørende sfærer. Disse grænser fortsætter som modsigelser i den statslige politiks instrumentarium.

De fremtræder også i ydre forhold, f.eks. i modsigelser i de statslige målforestillinger m.h.t. den økonomiske politik, i manglende forudsigelser af den økonomiske og den sociale udvikling, i manglende finansielle resurser til de statslige aktiviteter o.s.v. Imidlertid ligger disse grænsers dybere årsager i selve den borgerlige produktions struktur. Borgerlig kapitalistisk udvikling, uddannelse, opretholdelse og sikring af den private ejendom og akkumulation af kapital kan i overensstemmelse med den borgerlige produktions love kun lykkes via privat kapitalvalorisering, via konkurrencens love, via værdilovens naturmæssige regulering af produktionen - kort sagt: gennem tilbagevisning af enhver statsindblanding i kapitalreproduktionen. Kapitalen akkumulerer kun, når privatejendommen - og den dermed satte eksploitationsret - er sikret, når den skattemæssige belastning af merproduktet er ringest mulig, når indkomstfordelingen er ulige, når der ikke gennemføres en socialt orienteret omfordelingspolitik. Men det betyder, at statslige interventioner kun er mulige, når de sikrer, befordrer og stimulerer kapitalvaloriseringens kontinuitet. »Indgreb« fra statens (eller fagforeningernes) side, der er rettet mod forbedring af den offentlige forsorg, forbedring af arbejderklassens reproduktionsbetingelser og sociale magtstilling, bliver tilbagevist som utilladelig og urimelig indblanding i den private akkumulation. Det er netop disse dybereliggende årsager, der i særlige historiske faser - f.eks. i krisetider - drastisk træder frem som indskrænkninger i de socialdemokratiske reformforslag, og som giver de socialdemokratiske regeringer og deres reform- og omfordelingsforestillinger særlige vanskeligheder. Ud fra denne almene analyse af skrankerne for statslige interventioner i kapitalreproduktionens proces såvel som socialdemokratiske regeringers praktiske sammenbrud i nedgangs- og krisefaser, kan man dog ikke drage den konklusion, at man kan negligere kampen om den politiske magtposition i den borgerlige stat, om indflydelse på de statslige interventioners sociale karakter og om det statslige magtsapparats offentlige områder og delområder.

Netop i den politiske venstrefløjs diskussion om den borgerlige stats rolle er denne problematik, der også i enkelte lande er blevet yderst aktuel, blevet den afgørende.

Hvilke muligheder står åben for det politiske venstre og arbejderbevægelsen efter en kritisk fremstilling af borgerlige eller socialreform-orienterede statsaktiviteter? Vi vil her betragte tre grupper af muligheder, der kan udvindes af historiske generaliseringer. Her må vores analyse nødvendigvis udvides, idet ikke kun den økonomiske og sociale reproduktionsproces nu må tages i betragtning, men også klasse- og styrkeforholdet. De følgende tre aspekter, der historisk er fremtrådt med forskellig vægt, kan groft skitseres på følgende måde.

1. Gennem en social bevægelses pres på statsapparatet kan der øves indflydelse på konkrete økonomisk-politiske forholdsregler, hvilket periodevis er i stand til at medføre en forbedring af de lønafhængiges situation inden for rammerne af den kapitalistiske akkumulation. Derfor kan en social bevægelses pres på de borgerlige klasser og på staten tillægges følgende betydning:

- forbedring af styrkeforholdene og de politiske betingelser for venstrefløjens og arbejderbevægelsen,
- forandring af de statslige aktiviteters sociale karakter, som f.eks. finansog skat-tepolitikens struktur, miljøpolitikken o.s.v. Netop herigennem er det muligt at øve indflydelse på de forskellige klassers sociale og politiske reproduktions-betingelser.
- indskrænkning og neutralisering af det statslige repressionsapparat, som politi og militær, gennem kontrol med og besættelse af offentlige og parlamentariske positioner.

2. Afgørende forholdsregler til forandring af klassernes reproduktionsbasis i det kapitalistiske samfund kunne gennemføres over det statslige apparat, hvis f.eks. en venstrefløjsregering kom til magten. Skete dette ville statsovertagelser, investeringskontrol, statsligt gennemtvingne omfordelingsprocesser og en socialt orienteret reformpolitik have virkning på klassernes sociale og økonomiske reproduktion. Alligevel fremstår netop her to fundamentale problemer.

Den statslige aktivitets afhængighed af produktionens form, som er påvist ovenfor, fremstår principielt i forstærket omfang for enhver venstrefløjsregering, der endnu - omend påtvunget - bevæger sig inden for den kapitalistiske reproduktionsproces. Når f.eks. en venstrefløjsregering vil påbegynde socialreform- og omfordelingsforanstaltninger, så måtte dette i løbet af kortere eller længere tid reducere profit- og akkumulationsmassen, forandre konsumstrukturen, udvide den offentlige sektor og forstærke »indblandingen« i kapitalreproduktionen.

Disse foranstaltninger - såvel som del-overtagelser, investeringsbindinger og investeringskontrol - vil fremkalde modreaktioner fra de private kapitalers side i form af tilbageholdelse af investeringer, investeringsstrejker, kapitalisering af profitten i udlandet og helt ud i åben sabotage. Men ikke kun den besiddende classes økonomiske, men også dens politiske og sociale modreaktion vil vise sig. Normalt reagerer den på forandringer i dens økonomiske basis og reproduktionsbetingelser under perioder med venstrefløjsregeringer med forstyrrelser i produktionen, i handel-, penge-, kredit-, og bankvæsenet, i transport og kommunikationssystemet o.s.v.

Disse reaktioner indleder igen en indre fraktionering og differentiering i venstrefløjsregeringen og tvinger denne - på grund af presset fra højre - til enten at opgive at gennemføre socialreformer, omfordeling, nationaliseringer o.s.v., eller også at fremskynde denne politik - frem til overskridelsen af den kapitalistiske produktions givne rammer. Det er disse vanskeligheder der, netop stillet overfor erfaringerne i Chile, nøjere må diskuteres.

3. Disse problemer fremstår endnu mere skærpet i en tredje variant: når beherskelsen af en del af det borgerlige statsapparat - f.eks. som resultat af en folkefrontsbevægelse- fører til former for dobbeltmagt, der bringer dele af det statslige

magtapparat på venstrefløjens side. Når dele af det statslige apparat, som f.eks. den offentlige forvaltning, politi og militær, bringes under socialistiske regeringers eller folkefrontregeringers kontrol, så er dermed nogle statslige instrumenter, der hidtil udgjorde den herskende klasses magtapparat, unddraget borgerskabets indflydelse. Dermed kan, på trods af opretholdelsen af den *formale* ramme, det sociale *indhold* i afgørende grad forandres til arbejderklassens fordel. Denne forandring i styrkeforholdet vil imidlertid først rigtig fremkalde de ovenfor nævnte reaktioner, og inden for alle statslige områder som forvaltning, militær, politi, uddannelsessektor fremprovokere en konfrontation mellem de modsatrettede sociale indhold. Hvilke udviklingsmuligheder, der hermed er givet, kan ikke behandles abstrakt. Herfra kan kun almene historiske erfaringer føre videre.

Disse tre punkter og aspekter omhandler kun vanskelighederne for en venstrestrategi under forhold, hvor den kapitalistiske akkumulation og de gamle klasseforhold endnu hersker, uden at der dermed skal foregribes en tidsmæssig følge og en vægtning af disse problemer.

Oversat af Erling Havn

NYHEDER FRA RÖDA BOKFÖRLAGET

**HANSEN/HULTBERG/
SÖDERLUND**

**Svensk kapitalism - En studie i
Sveriges ekonomiska
historia sedan 1950
190 sider; dkr. 37,-.**

**EDWIN HOERNLE
Proletär Barnuppfostran
217 sider; dkr. 45,50.**

**Distribueres i Danmark af
KURASJE**